

Het vak Nederlands in het Franse voortgezet onderwijs

Ruben in 't Groen

Waarom leren Franse leerlingen in de grensstreek niet zo vaak Nederlands? Waarom leren ze blijkbaar liever Spaans dan Nederlands of Duits?

Om op deze vragen een antwoord te vinden zal ik putten uit mijn beroepservaring als docent middelbaar onderwijs (sinds 2000), voorzitter van de lerarenvereniging APNES (2007-2014), lid van de eindexamencommissie, verantwoordelijke voor de bijscholingscursussen, lid van de programmacommissie (sinds 2009), vicevoorzitter van de Capes-jury (belast met het titulariseren van nieuwe docenten) en hulpinspecteur voor de regio Noord-Frankrijk (sinds 2011).

Stand van zaken

Scholen

Er zijn momenteel in Noord-Frankrijk een dertigtal middelbare scholen die het Nederlands aanbieden als tweede (verplichte) of derde (optionele) vreemde taal, of in sommige gevallen als een soort tweede eerste taal (de zogenaamde “bilangues”) in combinatie met het Engels.

Deze scholen bevinden zich voornamelijk langs de Belgisch-Franse grens tussen Duinkerke en Rijsel en in of rond enkele steden als Calais en Arras. Hun aantal stijgt gestaag en ook het geografische gebied waar het Nederlands wordt aangeboden, wordt beetje bij beetje groter.

Leerlingaantallen

De globale aantallen vertonen sinds vijftien jaar een lichte stijging. Daarbij moeten we echter opmerken dat in de onderbouw de evolutie helaas juist omgekeerd is (zorgwekkend), terwijl meer en meer bovenbouwleerlingen lessen Nederlands krijgen. Vooral sinds een recente hervorming een tweede vreemde taal verplicht is geworden voor het technologisch onderwijs en het beroepsonderwijs zit het Nederlands daar in de lift.

Redenen om Nederlands te kiezen

Waarom kiezen kinderen, of hun ouders, voor het Nederlands? We kunnen de volgende redenen aanwijzen:

- De geografische nabijheid met het Nederlandse taalgebied.
- De aanwezigheid van familieleden of vrienden in Vlaanderen of Nederland.
- Het lage werkeloosheidscijfer in Vlaanderen en dus een hogere kans op het vinden van werk dankzij kennis van de Nederlandse taal.
- De relatief goede reputatie van de Vlaamse en Nederlandse cultuur.
- En tenslotte domweg uit nieuwsgierigheid.

Er bestaan echter ook redenen van een andere orde; wat mindere nobele gedachten die ertoe leiden om Nederlands te gaan leren:

- De reputatie van een school of een docent. De keuze voor het optievak Nederlands geeft sommige ouders de mogelijkheid om hun kinderen naar een andere school te sturen dan die hen vanwege hun woonplaats wordt toegewezen. (In Frankrijk moeten kinderen namelijk in principe naar de bovenbouwschool die het dichtst bij hun huis ligt.)
- Nederlands kiezen geeft leerlingen soms de mogelijkheid een andere taal zoals Duits te laten vallen en een nieuwe start te maken als ze bijvoorbeeld voor die betreffende taal slechte cijfers haalden. Dit is vooral het geval in het technologisch onderwijs en op beroepsscholen.

Docenten

De stijging in het aantal docenten loopt parallel met die van het totale aantal leerlingen dat Nederlands leert. Van ongeveer 20 in 2000 tot de huidige 34.

Sinds 2011 zijn er jaarlijkse bijscholingscursussen voor docenten, die onder meer mogelijk gemaakt worden dankzij de financiële steun van de Nederlandse Taalunie.

Onderwijsinspectie

Sinds ik in 2011 benoemd ben tot hulpinspecteur¹ houd ik mij bezig met de volgende zaken:

- Didactische begeleiding van docenten met of zonder vast contract.
- De organisatie en uitvoering van de bijscholingscursussen voor docenten.
- Het maken van (eind)examenonderwerpen voor de onderbouw, de bovenbouw en het kort hoger onderwijs.
- De herschrijven van de onderwijsprogramma's voor het Nederlands.
- De relaties met de Nederlandse Taalunie en het departement vreemde talen van het Franse onderwijs.
- Het werven en plaatsen van vaste of tijdelijke leraren en het zoeken van vervangers.
- Het begeleiden van leerlingen die het vak Nederlands op afstand volgen

vanuit een regio in Frankrijk waar het Nederlands niet op school wordt aangeboden.

Vruchtbare bodem?

Hoe aantrekkelijk is het voor leerlingen of hun ouders om voor het Nederlands te kiezen? De doelen van een “klant” van het onderwijs komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de macro-economische behoeften van de regio waarin ze wonen. En wanneer dat wel het geval is, worden bepaalde verwachte voordelen soms teniet gedaan door praktische overwegingen op de korte termijn.

Laten we beginnen met een hoopgevende constatering: België en Nederland genieten over het algemeen een goede reputatie. Hun bevolking wordt gezien als rijk, werklustig, serieus, open en moderner dan Fransen zelf.

Helaas heerst er bij veel mensen taalkundige verwarring over het Nederlands en het Vlaams. En hoewel dit in een regio waar nog een Vlaams dialect gesproken wordt een positief gevolg heeft op de houding tegenover het Nederlands, is in andere streken eerder het omgekeerde het geval.

Bij veel Noord-Fransen die op meer dan tien kilometer van de taalgrens wonen staat het Nederlands trouwens ver weg op hun mentale landkaart. Nederlands leren is in dat geval als het leren van een echte vreemde taal als het Japans of het Russisch, zonder direct verband met je eigen dagdagelijkse leven.

Institutionele steun

Schooldirecteuren die het Nederlands steunen en het vak (willen) aanbieden moeten die keuze verantwoorden tegenover hun raad van bestuur, en dus kunnen aantonen dat het vak een “commerciële” meerwaarde heeft voor het imago de school. Vooral als je beseft dat het vak relatief duur is omdat het aantal leerlingen per klas vaak relatief laag is. In zulke omstandigheden is het onmogelijk een sectie Nederlands op poten te zetten zonder de actieve steun van de schooldirectie.

Het besluit van het Rectoraat om klassen met minder dan vijftien leerlingen (de gebruikelijke norm) toch open te houden moet gezien worden als een vorm van directe steun aan een nog kwetsbaar, doch door de regio als nuttig beschouwd schoolvak.

In vrijwel alle scholen waar ik op bezoek ben geweest was de wil om het Nederlands te promoten gebaseerd op de overtuiging dat het Nederlands voor de leerlingen later op de arbeidsmarkt een troefkaart zal zijn.

Positieve ontwikkelingen

Samenwerking met de Nederlandse Taalunie

Zoals hierboven al is aangegeven verleent ook de Taalunie logistieke en financiële steun bij het organiseren van workshops voor Franse leraren.

Verder is het ook deels aan de Taalunie te danken dat er zoveel lessen

Nederlands worden gegeven in het basisonderwijs, wat tot gevolg heeft dat het aantal leerlingen in het middelbaar op peil gehouden kan worden.

Tenslotte is de hulp van de Taalunie onmisbaar bij het organiseren van een certificering op bepaalde niveaus (A1, A2 en soms zelfs B1) voor leerlingen van de onderbouw.

Dubbeltaalsecties

De klassen in de onderbouw van het middelbaar onderwijs waarin leerlingen naast het Engels meteen ook een tweede “eerste taal” beginnen te leren (dubbeltaalsecties, *sections bilangues*) kosten voor de school uren die de directie uit eigen middelen moet betalen – er is dus geen specifieke overheidstoelage voor scholen die het in hun vakkenpakket willen aanbieden. Gelukkig heeft de regio besloten alle secties Nederlands intact te laten, daar waar dit jaar 60% dubbeltaalsecties Duits sluiten.

Schooldirecties zijn er vaak van overtuigd dat het vervroegd aanbieden van Nederlands naast Engels een middel is om beter gemotiveerde leerlingen te werven. De meesten onderstrepen expliciet het belang ervan in de concurrentiestrijd met privéscholen.

Docenten

Zonder bekwame en gediplomeerde leraren is het voor een vak moeilijk om het langdurig respect en vertrouwen te winnen van schooldirecties en ouders. Sinds 2012 heeft het ministerie opnieuw de verschillende *concours* heropend (wedstrijden waarvan de winnaars een vaste baan krijgen aangeboden), waardoor tijdelijke contracten kunnen worden omgezet in vaste, en er ook weer wat nieuwe docenten kunnen worden aangenomen.

Een in het oog springende ontwikkeling sinds het eerste *concours* in 1998 is het stijgende scholingsniveau van de leraren. Dit is wat mij betreft een cruciaal punt voor het onderwijs Nederlands in Noord-Frankrijk, want een jong en klein vak kan op een school vaak alleen overleven dankzij de reputatie die de betreffende leraar geniet.

Docenten Nederlands, die vaak de enigen zijn op hun school, zijn er zich van bewust dat ze samen moet werken. De beroepsvereniging APNES (zie <http://apnesnl.free.fr>) stelt zich tot doel het Nederlands te promoten, iets wat broodnodig is wil het als schoolvak overleven. De APNES heeft contacten gelegd in de politiek om samen met een aantal partners het Nederlands officieel erkend te krijgen als “taal van regionaal belang” (maar dus niet als regiotaal).

Elk jaar organiseren de leerkrachten een regionale spreek- en schrijfwedstrijd rond een Vlaamse of Nederlandse film, waaraan alle leerlingen van het voortgezet onderwijs kunnen deelnemen. In 2015 hebben de winnaars hun prijs ontvangen uit handen van regisseur Steven de Jong voor het werk dat ze leverden met betrekking tot de film *De hel van '63*. De film werd voor de gelegenheid

vertoond in de Kinépolis van Lomme in de buurt van Rijsel.

In 2016 zal de culturele manifestatie plaatsvinden in het gebouw van het taleninstituut LEA van de Universiteit Lille 3. Het thema zal deze keer de Vlaamse film *Los* zijn. Nogmaals, zonder de financiële steun van de Nederlandse Taalunie zijn dit soort projecten onhaalbaar.

Obstakels

Er zijn een aantal verrassende doch eenvoudige redenen waarom leerlingen er voor kiezen om geen Nederlands te leren. Het rooster, bijvoorbeeld. Optievakken worden soms ingeroosterd op onpopulaire tijdstippen als de woensdagmiddag, als alle andere leerlingen in Frankrijk vrij zijn. Zoiets kan het enthousiasme van leerlingen of ouders bekoelen. Wat zijn de overige stenen des aanstoets?

Kritieke massa

Zelfs al staat het Rectoraat welwillend tegenover het vak en maakt het voor het Nederlands een uitzondering wat het minimale aantal leerlingen betreft, dan nog blijft het vaak moeilijk de betrokkenen ervan te overtuigen om het Nederlands als (keuze)vak te introduceren.

De algemene tendens van de afgelopen 25 jaar in Frankrijk is dat er steeds minder leerlingen een derde vreemde taal kiezen. Dat komt voornamelijk door de opkomst van andere, niet-talige optievakken (zoals muziek, sport, etc.) waarmee het Nederlands als optievak binnen een school moet concurreren.

Recente hervormingen in de onderbouw

Lange tijd was het onzeker of door de recente hervormingen de dubbeltaalklassen voor het Nederlands gehandhaafd zouden blijven. Als de mogelijkheid om de taal tegelijkertijd met het Engels aan te bieden zou verdwijnen, dan zou de positie van het Nederlands gevoelig verzwakt worden, zowel in de onderbouw maar vervolgens natuurlijk ook in de bovenbouw en op de basisscholen.

Concurrentie van het Spaans

Momenteel is het grootste probleem voor het Nederlands als tweede taal de concurrentie met het Spaans. Naast het Engels, dat in Frankrijk niet verplicht is maar wel door 99,8% van alle leerlingen wordt gekozen, is Spaans in rap tempo de standaardkeuze aan het worden wat de tweede taal betreft. Waarom is de keuze voor het Spaans zo aantrekkelijk?

Wanneer leerlingen en ouders een snelle analyse maken van het kosten/baten-plaatje, blijkt al snel dat Spaans de minst risicovolle belegging is. Het wordt namelijk op alle scholen aangeboden, terwijl een keuze voor Nederlands een beperking van het aantal mogelijke vervolgscholen inhoudt.

De reden om een andere taal dan het Spaans te nemen komt vaak voort uit

overwegingen die te maken hebben met de arbeidsmarkt. Spaans daarentegen staat voor vakantie en plezier. Spaans kiezen betekent ook dat een leerling bij zijn vrienden in de klas blijft. Daarbij komt ook nog dat Spaans vaak (en niet helemaal ten onrechte) door Franstaligen wordt gezien als een taal die “eenvoudiger” is om te leren, dat wil zeggen dat ze op kortere termijn een zeker basisoniveau kunnen bereiken – waar talen als Nederlands en Duits veeleer als relatief “onbereikbaar” worden gezien voor wie die talen als neofiet op school wil leren.

Continuïteitsprobleem

Het is noodzakelijk om het Nederlands op lange termijn uit te bouwen op lokaal niveau. Het grote probleem daarbij is dat er coherentie moet zijn tussen de basisscholen, de onderbouw, de bovenbouw, maar ook het voortgezet onderwijs. Zo niet kunnen leerlingen later in hun parkoers gehinderd worden, wat natuurlijk niet de bedoeling is en ook een negatief effect heeft op de eventuele keuze van volgende generaties.

Vaste leerkrachten

Het belang van een bekwame leerkracht die op lokaal niveau een goede reputatie geniet moet niet worden onderschat, zeker bij het werven van nieuwe leerlingen. Het probleem is echter dat relatief veel docenten Nederlands geen vast contract hebben (in 2015: 17 van de 35). Die collega's krijgen vaak pas eind augustus te horen waar ze voor het betreffende schooljaar heen worden gestuurd. En het is natuurlijk moeilijk om leerkrachten met een deeltijdsbaan en zonder vast contract te motiveren om zich voor de lange termijndoelen van de school in zetten.

Voortgezet onderwijs

Wie ouders die voor hun kind de keuze voor het Nederlands maken op een eerlijke manier wil informeren, zal hen uit moeten leggen dat hun kroost later wellicht geconfronteerd zal worden met problemen voor zijn of haar schooltraject. Het is namelijk zo dat het Nederlands vooral in het hoger onderwijs maar zeer sporadisch wordt aangeboden in Noord-Frankrijk (zelfs voor studies als drietalig secretariaat of toerisme), en nergens in de rest van het land. Dus een leerling of student die een opleiding volgt waar een tweede vreemde taal verplicht is, heeft dan een probleem.

In 2011 hebben twee scholen in Rijsel, Gaston Berger en Faidherbe, voor het eerst kandidaten voor de zogenaamde “sections préparatoires”² geaccepteerd die Nederlands als tweede taal in hun pakket hadden. Om een dergelijk initiatief levend te houden zouden minimaal vijf van zulke studenten zich per jaar moeten aanmelden. Op langere termijn zou dit zich kunnen stabiliseren via de aanvoer van leerlingen die als sinds de basisschool Nederlands leren. De definitieve opening van de *sections préparatoires* zou een bijzonder grote troef zijn in de

toekomstige werving van nieuwe leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Lesmateriaal

Bij gebrek aan Franse leerboeken voor het Nederlands als tweede taal werken de meeste docenten met Waalse of Nederlandse NT2-methodes. Deze lesboeken sluiten meestal niet echt aan bij de leeftijd en de leersituatie van Franse leerlingen, noch bij het officiële (examen-)programma's. Daarbij moet ook gezegd worden dat ze vaak kwalitatief in de schaduw staan van de grote talen als Engels en Spaans – wat overigens gezien het beschikbare ontwikkelingsbudget en de potentiële afzetmarkt niet verwonderlijk is.

Afstandsonderwijs

Een ander element dat zwaar weegt tegen een rationele keuze voor het Nederlands is de schokkende afwezigheid van de mogelijkheid tot het volgen van afstandsonderwijs. Om financiële redenen biedt de CNED (het Franse centrum voor afstandsonderwijs) sinds tien jaar geen cursussen meer aan, wat voor veel problemen zorgt bij leerlingen die op een school terecht komen (verhuizing, heroriëntatie) waar geen leraar Nederlands voor handen is. Bij gebrek aan een officiële cursus zijn de ouders van deze leerlingen gedwongen om hun kind in te schrijven in Wallonië (<http://www.ead.cfwb.be/>), met alle equivalentieproblemen van dien.

Goede wil

Wat kunnen we doen om het onderwijs Nederlands in Noord-Frankrijk te stimuleren? Zoals gezegd is de steun van de Nederlandse Taalunie op verschillende niveaus van levensbelang. Gelukkig staan er ook nog andere spelers in het veld die het Nederlands een warm hart toedragen. Naast de APNES zijn er nog meer verenigingen die heuglijke initiatieven nemen om de zichtbaarheid van onze taal te vergroten. Verenigingen als het Huis van het Nederlands, het Nederlands Frans netwerk, de Vrienden van het Nederlands, etc., bieden cursussen aan en verlenen hun steun en medewerking aan diverse plaatselijke initiatieven. Zonder deze regionale dynamiek zou het onderwijs Nederlands door de lokale bevolking zonder twijfel als minder relevant worden beschouwd.

Op een politiek niveau zou misschien vaker een beroep kunnen worden gedaan op de Vlaamse Delegatie en de Nederlandse Ambassade, vooral waar het de mogelijkheid voor Noord-Fransen betreft om Vlaamse en Nederlandse televisiekanalen te kunnen ontvangen, bijvoorbeeld.

In tegenstelling tot wat sommigen soms lijken te veronderstellen bestaat er geen complot van het Franse Ministerie van Onderwijs om het Nederlands te saboteren. Integendeel, ik constateer op verscheidene niveaus veel goede wil. Wel is het helaas zo dat er talloze administratieve procedures zijn die ervoor

zorgen dat er slechts langzaam structurele veranderingen kunnen plaatsvinden. Het Franse onderwijssysteem is soms star, omdat het bedacht is voor “normale” vakken als wiskunde en geschiedenis, daar waar voor een klein vak als het Nederlands vaak oplossingen vereist zijn waarmee niet alle administratieve instanties even soepel kunnen omgaan. Precies daarom is de speciale steun van het Rectoraat en van diverse verenigingen voor ons vak van essentieel belang. ■

Noten

- 1 Hiervoor worden mijn lestaken wekelijks met drie uur verlicht.
- 2 Een *section préparatoire* is opleiding op universitair niveau die voorbereidt op de zogenaamde *grandes écoles*, een elitescholen die studenten selecteren via een *concours* (toelatingwedstrijd).

Le néerlandais dans l'enseignement secondaire en France

Ruben in 't Groen

Pourquoi le néerlandais n'est-il que peu appris dans la région frontalière? Pourquoi les élèves semblent-ils préférer apprendre l'espagnol plutôt que le néerlandais ou l'allemand?

Je tenterai de répondre à ces questions en puisant dans mon expérience professionnelle en tant qu'enseignant (depuis l'an 2000), ancien président de l'APNES (2007-2014), membre de la commission du baccalauréat, formateur pour la DAFOP (l'institut chargé de la formation continue des enseignants), membre de la commission des programmes (depuis 2009), vice-président du jury du CAPES (depuis 2014) et chargé de mission d'inspection académique (depuis 2011).

État des lieux

Les établissements

Il y a actuellement en France une trentaine d'établissements, collèges et lycées qui proposent le néerlandais en tant que LV2 bilangue (dès la 6e comme une sorte de deuxième première langue à côté de l'anglais), LV2 ou LV3.

Ces établissements se situent le long de la frontière franco-belge entre Dunkerque et la métropole lilloise, plus quelques poches autour de grandes agglomérations comme Calais ou Arras.

Le nombre d'établissements est en hausse et la zone où on peut apprendre le néerlandais s'étend petit à petit.

Le nombre d'élèves

Les effectifs globaux dessinent une légère hausse depuis une quinzaine d'années. Cependant, le nombre d'élèves dans les collèges a tendance à baisser (ce qui est un peu inquiétant, avouons-le), tandis que de plus en plus de lycéens profitent d'un enseignement du néerlandais. Depuis que la LV2 est devenue obligatoire dans les filières technologiques, c'est dans les lycées professionnels et technologiques que le néerlandais connaît la plus forte progression.

La motivation des élèves / parents pour choisir le néerlandais

Pourquoi les élèves ou leurs parents choisissent-ils le néerlandais? Nous pouvons distinguer les motivations suivantes:

- La proximité géographique.
- La présence de membres de la famille ou d'amis en Flandre ou aux Pays-Bas.
- Le faible taux de chômage en Flandre et donc la perspective de trouver plus facilement un emploi grâce à la connaissance du néerlandais.

- La relativement bonne réputation de la culture flamande et néerlandaise.
- Et enfin, par simple curiosité.

Mais il existe aussi des raisons d'un autre ordre, des motivations plus ou moins avouables:

- La réputation de l'établissement ou de l'enseignant. Le choix du néerlandais permet dans certains cas de contourner la carte scolaire (une sorte d'obligation d'aller à l'établissement scolaire le plus proche), soit à l'école primaire (avec le droit de continuer au collège), soit au lycée comme LV3.
- La possibilité de recommencer parfois une langue à zéro, quand on a été « nul » en anglais, espagnol ou allemand auparavant. Cela vaut surtout dans les lycées professionnels et technologiques.

Les enseignants

Le nombre d'enseignants accompagne la légère hausse des effectifs. D'une vingtaine en l'an 2000, nous sommes montés à 34 actuellement.

Le premier Plan académique de formation (PAF) a été mis en place à partir de l'année scolaire 2011-2012. Cela a été possible partiellement grâce au soutien financier de la Taalunie.

Les activités de l'inspection

Depuis septembre 2011, je bénéficie d'une décharge hebdomadaire de 3h pour m'occuper de différents dossiers tels que:

- L'accompagnement didactique et l'inspection des enseignants certifiés et contractuels.
- L'organisation du Plan académique de formation.
- L'élaboration des sujets d'examen (brevet des collèges, baccalauréat, bts).
- L'écriture des nouveaux programmes.
- Le renforcement des liens avec la Taalunie et avec la cellule des langues à la DSDEN.
- Le recrutement et l'affectation des enseignants contractuels.
- Le suivi des élèves à distance.

Le Nord – Pas-de-Calais, un terrain fécond?

Est-il attractif pour les élèves et les parents de faire le choix de l'apprentissage du néerlandais? Les objectifs du « consommateur » de l'Éducation nationale ne correspondent pas forcément aux besoins macro-économiques de la région. Mais même quand cela est le cas, les avantages perçus à long terme sont parfois contrés par des considérations pratiques à court terme.

Commençons par le constat encourageant: la Belgique et les Pays-Bas bénéficient globalement d'une image positive. Les gens y sont perçus comme riches, travailleurs, sérieux, ouverts d'esprit, en avance sur la France, etc.

Cependant, il y a pour beaucoup de Français une confusion (linguistique) entre le néerlandais et le flamand. Et si dans la région où un dialecte flamand est encore présent cela peut parfois avoir un impact positif sur l'attitude vis-à-vis du « flamand/néerlandais », ailleurs l'inverse est aussi souvent vrai.

D'ailleurs, le néerlandais est loin sur la carte mentale des Nordistes qui habitent à plus de dix kilomètres de la frontière linguistique. Dans ces conditions, apprendre le néerlandais s'apparente à apprendre une langue telle que le russe ou le japonais, sans lien direct avec la situation de vie quotidienne.

Pour l'Éducation nationale, est-il utile de développer le néerlandais ?

Les chefs d'établissement qui soutiennent et proposent des cours de néerlandais dans leur établissement doivent justifier ce choix à leur conseil d'administration et montrer quelle en est la plus-value « commerciale » en terme d'attractivité. Car l'enseignement du néerlandais est relativement cher quand le nombre d'élèves par classe est faible, ce qui est souvent le cas. Dans ces conditions, aucune section de néerlandais ne peut (sur)vivre sans le soutien appuyé de l'administration.

La décision du Rectorat de maintenir ouvertes des sections qui n'arrivent pas à remplir les classes avec 15 élèves minimum (le critère habituel) relève donc d'un soutien direct et nécessaire pour stimuler le développement d'une matière fragile considérée utile pour la région.

Dans quasiment tous les établissements visités, le soutien est fondé sur la conviction que le néerlandais sera un atout dans la future carrière professionnelle des élèves.

Les points positifs

La collaboration avec la Taalunie

Comme signalé plus haut, la Taalunie rend des services logistiques et financiers dans l'organisation de la formation continue des enseignants.

D'autre part, la présence du néerlandais en primaire grâce à la Taalunie est un véritable plus pour notre matière, car ceci permet d'augmenter sensiblement le nombre d'inscrits en 6e (à la fois bilangue et LV+), ce qui contribue à maintenir des effectifs à un niveau convenable au collège.

Enfin, depuis quelques années, la Taalunie aide à organiser une certification des élèves de troisième.

Les sections bilangues

Les sections où les élèves commencent non une mais deux langues vivantes au collège ont un coût en heures que les chefs d'établissement financent sur moyens propres – c'est-à-dire qu'il n'y a pas d'enveloppe d'heures complémentaires spécifiquement prévue. Heureusement, là où l'allemand périclité, le néerlandais bilangue se porte plutôt bien: il y a déjà 10 sections dans l'Académie.

La plupart des chefs d'établissement voient la section bilangue comme une filière d'excellence. Tous soulignent aussi un avantage concurrentiel primordial vis-à-vis des collègues privés de leur secteur.

La qualité des enseignants

Sans enseignants compétents et qualifiés une section ne peut gagner la confiance des directions et des parents d'élèves nécessaire à sa survie à long terme. Depuis 2012, il y a à nouveau régulièrement quelques postes dans les différents concours (CAPES réservé, CAPES interne, CAPES externe et/ou agrégation externe), ce qui permet à la fois de recruter de nouveaux enseignants et de stabiliser leur situation professionnelle.

Ce qui a beaucoup plus changé depuis la création du premier CAPES en 1998, c'est le niveau de formation initiale et continue des enseignants. C'est d'ailleurs, à mon avis, le point crucial pour le développement de l'enseignement du néerlandais, car la survie d'une petite section dépend souvent aussi en grande partie de la réputation d'un enseignant.

Les enseignants de néerlandais eux-mêmes sont conscients du fait qu'ils doivent travailler en réseau (par le biais de leur association professionnelle, l'APNES; voir <http://apnesnl.free.fr>) afin de promouvoir leur matière, faute de quoi elle risque de péricliter. Avec d'autres acteurs, cette association a noué des contacts avec le monde politique afin de faire reconnaître officiellement le néerlandais comme « langue d'intérêt régional ».

Chaque année, les enseignants organisent aussi un concours académique autour d'un film flamand ou néerlandais ouvert à tous les élèves. En 2015, les lauréats du concours ont reçu leur prix des mains du réalisateur Steven de Jong pour leurs travaux autour du film *De hel van '63* projeté pour l'occasion au Kinépolis de Lomme. En 2016, la manifestation aura lieu dans les locaux de la section LEA de l'université Lille 3 et elle aura comme thème le film flamand *Los*. Encore une fois, sans le soutien financier de la Taalunie, ce projet ne serait pas réalisable.

Les freins au développement

Des élèves décident parfois de ne *pas* choisir le néerlandais (ou toute autre « langue à faible diffusion ») pour des raisons aussi banales que surprenantes. L'emploi du temps, par exemple. Les cours sont parfois confinés à des plages horaires peu attractives (comme le mercredi après-midi). Cela peut refroidir l'envie des parents ou de l'élève de choisir le néerlandais. Quelles sont les principales autres pierres d'achoppement ?

L'obligation de masse critique

Même si l'attitude du Rectorat est bienveillante et qu'il accorde au néerlandais une flexibilité dans le nombre minimal d'élèves requis pour le maintien

d'une section, il reste souvent difficile de convaincre les autorités de la nécessité d'ouvrir une nouvelle section.

D'une façon générale, depuis 25 ans, la LV3 est en régression: la multiplication des options non-linguistiques a provoqué une diminution du pourcentage d'élèves apprenant une LV3. Le néerlandais est forcément en concurrence avec d'autres LV3 ou d'autres options comme la musique ou tel ou tel sport.

La réforme du collège: la suppression des sections bilangues?

La suppression des sections bilangues prévue par la réforme du collège¹ constitue une menace directe pour la survie du néerlandais. Si les sections bilangues devaient disparaître, le néerlandais s'en trouverait sensiblement affaibli au collège, ce qui ne manquerait pas d'avoir des répercussions équivalentes au niveau du lycée.

La concurrence avec l'espagnol

Actuellement, le plus grand problème pour le néerlandais est celui de la concurrence avec l'espagnol LV2. À côté de l'anglais, cette langue est rapidement en train de devenir le choix privilégié de la plupart des élèves. Après le «tout-anglais LV1», nous évoluons maintenant vers le «tout-espagnol LV2». Pourquoi le choix de l'espagnol est-il aussi attractif?

Quand les élèves ou leurs parents font une rapide analyse des coûts/risques, l'espagnol est le choix le plus sûr, car cet enseignement est proposé partout, tandis qu'un choix pour le néerlandais LV2 implique nécessairement des restrictions au niveau des lycées possibles plus tard.

Les raisons pour choisir une autre langue que l'espagnol sont souvent liées au travail, tandis que l'espagnol est associé aux vacances.

Le choix de faire espagnol permet également aux élèves de rester avec leurs amis. De plus, les élèves sont convaincus (pas forcément à tort) que l'espagnol est une langue «facile» pour des francophones, c'est-à-dire qu'ils estiment pouvoir atteindre un niveau «débrouille» assez vite, tandis que le néerlandais (et l'allemand) paraissent plutôt inaccessibles pour les grands débutants.

Le problème de la continuité

Il est nécessaire de penser le développement du néerlandais à moyen et long terme, bassin par bassin. Le maillage des LV2 provoque parfois des problèmes de poursuite entre le primaire, le collège et le lycée.

L'effet enseignant

Nous connaissons l'importance d'avoir un enseignant qui bénéficie d'une bonne réputation locale et qui assure en partie le recrutement des futurs élèves. Le problème, c'est que relativement beaucoup d'enseignants de néerlandais ne sont pas des titulaires mais des contractuels (17 sur 35 en 2015). À chaque

rentrée ils sont souvent envoyés d'un établissement à l'autre selon les besoins divers dans l'Académie. Or, il est difficile de fidéliser des enseignants à qui on ne propose que quelques heures et un statut précaire.

L'enseignement supérieur

Si l'on souhaite informer honnêtement les parents d'élèves qui choisissent le néerlandais LV2 ou bilangue au collège, il faut leur dire que leurs enfants risquent plus tard d'être bloqués dans leur parcours scolaire (BTS, prépa) à cause du néerlandais, justement! En effet, cette langue n'est pas souvent proposée, même dans les filières du supérieur où une deuxième langue est requise, comme le BTS tourisme ou secrétariat trilingue.

En 2011, les lycées G. Berger (ES/L) et Faidherbe (S/ES) à Lille ont accepté des candidats LV2 dans leurs sections préparatoires. Pour faire vivre un tel pôle de néerlandais, il faudrait un minimum de 5 candidats par an. À terme, cela ne pourra se réaliser qu'avec un développement appuyé des sections bilangues. L'ouverture du néerlandais en prépa serait un grand atout promotionnel pour le néerlandais en vue du futur recrutement d'élèves.

La disponibilité de matériel de qualité

En l'absence de manuels français, quand ils travaillent avec des livres, les enseignants utilisent majoritairement des manuels développés pour l'enseignement wallon ou des méthodes NT2. Ces méthodes ne correspondent pas à l'âge et à la situation d'apprentissage des élèves français, ni aux programmes français pour le cycle terminal (les 4 compétences). De plus, elles n'ont pas l'attrait visuel et la qualité didactique des manuels des « grandes » langues – ce qui est logique au vu des budgets disponibles et de la taille du marché potentiel.

L'absence d'enseignement par le CNED

Un élément qui pèse contre un choix rationnel pour l'apprentissage du néerlandais est l'absence – choquante – de cours à distance. En effet, depuis plus de dix ans, le CNED ne dispose plus de cours, ce qui pose de réels problèmes aux élèves LV2 qui se trouvent scolarisés dans un établissement qui ne propose pas le néerlandais (déménagement, orientation dans une série dans un autre lycée). Faute de cours du CNED, les parents sont donc obligés de s'inscrire à l'enseignement à distance wallon (<http://www.ead.cfwb.be/>) qui ne correspond pas tout à fait aux programmes français.

Bonne volonté

Que pourrait-on faire pour développer le néerlandais dans l'académie de Lille? Comme nous l'avons rappelé, le soutien de la Taalunie est vital à différents niveaux. Heureusement, d'autres acteurs œuvrent également pour le rayonnement de la langue néerlandaise. À part l'APNES, les initiatives d'autres

associations sont plus que les bienvenues pour donner une visibilité au néerlandais et donner envie aux Français d'apprendre cette langue. Des associations comme la Maison du néerlandais, le Réseau franco-néerlandais, les Amis du néerlandais, etc., proposent des cours de néerlandais et mettent à disposition leurs compétences pour accompagner des initiatives locales diverses et variées. Sans cette dynamique locale, l'enseignement du néerlandais serait sans doute moins perçu comme pertinent par la population française.

Au niveau politique, les ambassades flamande et néerlandaise devraient sans doute être davantage sollicitées, notamment pour donner la possibilité aux Nordistes de recevoir les chaînes de télévision flamandes et néerlandaises, par exemple.

Contrairement à ce que certains peuvent penser, il n'y a pas de complot de la part de l'Éducation nationale contre le néerlandais. Au contraire, je perçois beaucoup de bonnes volontés à différents niveaux. Simplement, il y a malheureusement de nombreuses entraves d'ordre systémique. Les structures de l'enseignement en France, parfois rigides, ont été pensées pour les « grandes » matières. La nôtre, faiblement diffusée, nécessite donc une attention particulière de l'administration et un appui essentiel des associations œuvrant en sa faveur. ■

Note

- I Dans l'académie de Lille, 60% des sections bilangues en allemand seront supprimées, par exemple.

